

Village Variations

Modern Projects and Projections

Stefan Devoldere, Maarten Liefoghe and Sereh Mandias

Who does not know of Potemkin's villages, the ones that Catherine's cunning favorite built in the Ukraine? They were villages of canvas and pasteboard, villages intended to transform a visual desert into a flowering landscape for the eyes of Her Imperial Majesty.¹

This is how Adolf Loos opens his essay *Die Potemkin'sche Stadt*, in which he rails against the hypocrisy of the New Vienna of the nineteenth century, with its bourgeois residential buildings on the Ring pretending to be noble palaces. The tricked-out Potemkin villages of Loos's critical metaphor are the complete reversal of the vernacular building of the real villages and of the countryside idealised by Loos. In the essay *Architektur*, for instance, he holds up to both fellow architects and the general public the houses, farms and chapels on the shores of the mountain lake as a commendable act of building out of necessity, with local building materials and within a tradition, without pretense and without a grand plan, and – in contrast to the villa that disrupts the harmonious picture – without architects.²

Loos's glorification of vernacular peasant building, like the tattoos of 'the Papuan' that he juxtaposes in the same essay as a cultural practice with the cultureless decorative eagerness of modern 'uprooted' city dwellers, constitutes a striking example of the obsession with the 'primitive' in Western thought at the end of the nineteenth century: along with prehistoric man, the 'savage', the child, or the madman, rural man was not only studied scientifically, he was also regarded in broader cultural discourses and practices as the

antithesis of the modern, urban man.³ These 'primitivisms' not only opened worlds of form that were eagerly tapped by the modern avant-gardes, they were also mobilised for resistance to technological revolutions. And that is no small legacy.

Farmer and Urbanite

To what extent are architecture and urbanism as cultural and technical disciplines – and by extension the history we write of them – still marked today by this kind of binary imagination that sees the modern city as a habitat for architecture, and the country with its villages as an organic, anti-modern counterpart? Hasn't the hierarchy between city and countryside long since been flattened out and overly interconnected? And is it true that the rural village is eminently 'anti-modern', the zero degree of progress? What about the historical and contemporary images, ideals and projects for the 'village' as part of a variety of modern developments?

These questions arise as villages and rural areas have recently attracted increasing attention from policymakers, residents and designers. The paradigm of the global network of competing cities dominated the horizon of the architecture debate for some 20 years. Today, however, we see in the Low Countries a renewed concern for the 'identity of villages', for the preservation and even the 'restoration' of the appearance of village and landscape as both are threatened by shapeless sprawl, 'compact' apartment buildings and other *Fremdkörper*. Two recent publications illustrate that paradigm shift: the *Toolbox dorps architectuur* (Village Architecture Toolbox) in Flanders and the essay *Niet meer maar beter: Dorps bouwen met Kwaliteit* (Not more but better, village building with quality), penned with support from the Creative Industries Fund in the Netherlands.⁴ The latter identifies 'best practices' for the development of 'Vital Cities and Villages', one of the four major transition tasks from the National Environmental Vision (NOVI). Andrea Prins writes: 'The theme of future-proof development usually involves the city. . . . But this development is also a

1

Adolf Loos, 'Potemkin City' (originally *Ver Sacrum*, July 1898), translated by Jane O. Newman and John H. Smith, in: Adolf Loos, *Spoken into the Void: Collected Essays 1897-1900* (Cambridge, MA: MIT Press, 1982), 95.

2

Adolf Loos, 'Architektur' (originally *Der Sturm* 42, 15 December 1910), in: Adolf Loos, *Warum Architektur keine Kunst ist: Fundamentales über scheinbar Funktionales* (s.l.: metroverlag, 2009), 58-59.

3

Philippe Dagen, *Primitivisme: Une invention moderne* (Paris: Gallimard, 2019).

4

Ward Verbakel and Edith Wouters, *Toolbox dorps architectuur* (Mechelen: Public Space, 2021); Andrea Prins, *Niet meer maar beter: Dorps bouwen met kwaliteit* (Creative Industries Fund NL, 2022). cms.stimuleringsfonds.nl/storage/media/Niet-meer-maar-beter-dorps-bouwen-met-kwaliteit.pdf.

Dorpsvariaties

Moderne Projecten en Projecties

Stefan Devoldere, Maarten Liefoghe en Sereh Mandias

*Wie kent ze niet, de dorpen die Potemkin, de sluwe gunsteling van Catharina de Grote, in de Oekraïne liet bouwen? Dorpen van doek en karton, bedoeld om de woestenij voor de ogen van Hare Keizerlijke Majesteit in een bloeiend landschap om te toveren?*¹

Zo opent Adolf Loos zijn essay *De Potemkinstad*, waarin hij van leer trekt tegen de huichelarij van het Nieuwe Wenen van de negentiende eeuw, met zijn burgerlijke woongebouwen aan de Ring die zich voordoen als adellijke paleizen. De getrukeerde Potemkindorpen van Loos' kritische metafoor zijn de volledige omkering van het door Loos geïdealiseerde vernaculaire bouwen van de echte dorpen en van het buitengebied. Zo houdt hij in het essay *Architectuur* zowel collega-architecten als het grote publiek de huizen, boerderijen en kapellen aan de oevers van het bergmeer voor als een prijzenswaardig bouwen-uit-noodzaak, met lokale bouwmaterialen en binnen een traditie, zonder schijn en zonder groots plan, en – in tegenstelling tot de villa die het harmonieuze plaatje verstoort – zonder architecten.²

Loos' verheerlijking van het vernaculaire bouwen der boeren vormt, net zoals de tatoeages bij 'de Papoea' die hij in hetzelfde essay als culturele praktijk tegenover de cultuurloze decoratiezucht van de moderne 'ontwortelde' stadsbewoners plaatst, een treffend voorbeeld van de obsessie met het 'primitieve' binnen het westerse denken op het einde van de negentiende eeuw: samen met de prehistorische mens, de 'wilde', het kind, of de gek, werd de landelijke mens niet alleen wetenschap-

2

pelijk bestudeerd, hij/zij gold ook in bredere culturele discoursen en praktijken als de tegenpool van de moderne, stedelijke mens.³ Deze 'primitivisme' openden niet alleen vormwerelden die door de moderne avant-gardes gretig werden aangeboord, ze werden ook gemobiliseerd voor het verzet tegen technologische revoluties. En dat is geen kleine erfenis.

Boer en stedeling

In hoeverre zijn architectuur en stedenbouw als culturele en technische disciplines – en bij uitbreiding de geschiedenis die we ervan schrijven – vandaag nog getekend door dit soort binaire verbeelding die de moderne stad als habitat ziet voor architectuur, en het land met zijn dorpen als een organische, anti-moderne tegenpool? Is de hiërarchie tussen stad en platteland niet al lang uitgevlakt en vernetwerkt? En klopt het wel dat het landelijke dorp bij uitstek 'anti-modern' is, de nulgraad van de vooruitgang? Hoe zit het met de historische en hedendaagse beelden, idealen en projecten voor het 'dorp' als onderdeel van allerlei moderne ontwikkelingen?

Deze vragen dringen zich op nu dorp en buitengebied de laatste tijd steeds meer aandacht trekken van beleidsmakers, bewoners en ontwerpers. Het paradigma van het globale netwerk van concurrerende steden domineerde zo'n 20 jaar de horizon van het architectuurdebat. Vandaag zien we in de Lage Landen echter een hernieuwde bekommernis om de 'identiteit van dorpen', om het behoud en zelfs het 'herstel' van het aanzicht van dorp en landschap, nu beide bedreigd worden door vormeloze uitbreidingswijken, 'compacte' flatgebouwen en andere *Fremdkörper*. Twee recente publicaties illustreren die paradigmaverschuiving: de *Toolbox dorpse architectuur* in Vlaanderen en het essay *Niet meer maar beter: Dorps bouwen met Kwaliteit*, neergepend met steun van het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie in Nederland.⁴ Dat laatste wijst *best practices* aan voor de ontwikkeling van 'vitale steden en dorpen', één van de vier grote transitieopgaven uit de Nationale Omgevingsvisie (NOVI).⁵ Andrea

Village Variations Stefan Devoldere, Maarten Liefoghe and Sereh Mandias

3

challenge for the village.⁵ She had conversations with architect Karlijn de Jong and Michel Jager (from housing cooperation Coöperatie Woonservice) about two projects in Drenthe that build on typological traditions and reinterpret existing structures, such as the communal green in some medieval villages. In *esdorp Exloo* (an *esdorp* is a village with a communal green), a central collective living street emerged; in the less typical nineteenth-century street village of Schoonoord, a cluster of senior housing was spread out like barns on a green cloth. Small scale, community, continuity and diversity are the keywords that constantly recur in the conversations. They may well be an indication for what exactly this village redevelopment could mean.

Meanwhile, provinces such as Utrecht or West Flanders have ongoing framework programmes and studies for village development. Since his appointment, the current Flemish government architect Erik Wieërs has put *dorpelijkheid* (villageness) on the national agenda – with a neologism that mirrors *stedelijkheid* (urbanity) in Dutch. In his ambition note, he called for approaching the densification of villages as a qualitative issue. Soon an exhibition followed, highlighting the theme from an artistic angle, with analyses by artists Michiel De Cleene, Nahid Shaikh, Mark Luyten and Thomas Verstraeten, a summer school on 'villageness' and a series of pilot projects with local authorities.⁶ At the exhibition's *finissage*, architect and critic Paul Vermeulen asked about 'the Grand Projot for villages' with some scepticism and obvious pleasure in the oxymoron. Earlier that evening, with a reference to Michael Haneke's film *Das Weisse Band* – 'there are weddings, harvest festivals, but also sinister secrets and bloody revenge' – he had also evoked the darkness that makes the village so ambiguous. 'Village life attracts but equally repels. One wants to go there, one wants to get away from it,' we read in the visitor's guide.⁷

Village and Imagination

The fascination with the village in decline is, of course, nothing new. One of its most striking testimonies is the television film *Ge kent de weg en de taal* (You know the way and the language) by Jef Cornelis and Geert Bekaert, made in 1976 for the BRTN. In it, a topology of the village is laid out, which resonates in Nahid Shaikh's film *Allures* (2022) in which inhabitants of Oudenhove – half a century later – talk about their village. The difference between the two films, Vermeulen pointed out, is that Cornelis and Bekaert's film talks about the loss of the village that we nonetheless still get to see unscathed, while in Shaikh's film that loss is literally recorded, but the village is talked about from experience. 'The densification of our village centres is not simply a mathematical exercise,' argues government architect Wieërs. 'In new developments in village centres, we see the unfortunate incorporation of often generic urban typologies. . . . Nevertheless, the densification of village centres can also be seen as an opportunity to give Flemish villages an identity again.'⁸ He situates this strengthening of the character of the village on two levels, that of the image and that of social practice – with the (residential) typology in between: 'Densification is not only about form and architectural language, but also about village usage and manners and the relationship to the public domain.'

The identity crisis of the Flemish village – and, if we follow the recent village discourse, thus that of Flemish urbanisation in general – is related to an ever increasing integration into the urbanised territory. Unlike neighbouring France, for example, the village is not emptying out, it is becoming alienated from itself. Flanders needs to be densified, de-paved and de-parcelled at breakneck speed, but what alternative model do we put next to the compact city? The village belltower does pull the endlessly scattered settlement pattern together again, doesn't it? Digging a little deeper, however, quickly exposes the dangers of such a discourse. For although it is tempting to fall

1 Adolf Loos, 'De Potemkinstad' (oorspr. *Ver Sacrum*, juli 1898), in: *Adolf Loos. Architectuur en al het andere*, samengesteld door Pieter Jan Gijsberts en Inneke van der Burg, en vertaald door Inneke van der Burg (Rotterdam: nai010, 2016), 63.

2 Adolf Loos, 'Architectuur' (oorspr. *Der Sturm* 42, 15 december 1910), in: *Adolf Loos, Architectuur en al het andere*, *ibid.*, 141.

3 Philippe Dagen, *Primitivismes. Une invention moderne* (Parijs: Gallimard, 2019).

4 Ward Verbakel en Edith Wouters, *Toolbox dorpse architectuur* (Mechelen: Public Space, 2021); Andrea Prins, *Niet meer maar beter: Dorps bouwen met kwaliteit* (Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, 2022), cms.stimuleringsfonds.nl/storage/media/Niet-meer-maar-beter-dorps-bouwen-met-kwaliteit.pdf.

5 Prins, *Niet meer maar beter*, op. cit. (noot 4), 1.

6 Erik Wieërs, *Kansen scheppen voor ontmoeting: Ambitienota Vlaams Bouwmeester 2020-2025* (Brussels: Team Vlaams Bouwmeester, 2021), 23. The 'Dorpelijkheid' exhibition ran from 15 January 2022 to 26 April 2022 at the Atelier Bouwmeester in Brussels. The call for designers and for cases for the 'Dorpelijk Wonen' research project was published on 12 February 2024.

7 Johan Braekman, 'Over dorpelijkheid', in the visitor's guide *Dorpelijkheid: Michiel De Cleene Mark Luyten / Thomas Verstraeten, Nahid Shaikh* (Brussels: Team Vlaams Bouwmeester, 2022), 2.

8 Wieërs, *Kansen scheppen voor ontmoeting*, op. Cit. (note 6), 23.

Prins schrijft: 'Bij het thema toekomstbestendige ontwikkeling gaat het meestal om de stad. (...) Maar doorontwikkeling is ook een dorpsopgave.' Met architect Karlijn de Jong en Michel Jager (Coöperatie Woonservice) voerde ze gesprekken over twee Drentse projecten die voortborduren op typologische tradities en bestaande structuren herinterpreteren, zoals de gemeenschappelijke akker in sommige middeleeuwse dorpen. In esdorp Exloo verscheen een binnendorps collectief woonerf, in het minder 'streekeigen' negentiende-eeuwse straatdorp Schoonoord een cluster seniorenwoningen als boerenschuren uitgestrooid op een groen laken. Kleinschaligheid, gemeenschap, continuïteit en diversiteit zijn de trefwoorden die in de gesprekken voortdurend terugkeren. Ze zijn dus wellicht een aanzet voor wat die dorps doorontwikkeling nu precies kan betekenen.

Intussen hebben provincies zoals Utrecht of West-Vlaanderen lopende kaderprogramma's en studies voor dorps gebiedsontwikkeling. Maar ook huidig Vlaams bouwmeester Erik Wieërs zette sinds zijn aanstelling – met een neologisme dat zich aan 'stedelijkheid' spiegelt – 'dorpelijkheid' mee op de nationale agenda. In zijn ambitienota riep hij op de verdichting van dorpen als een kwalitatief vraagstuk te benaderen. Er volgden een tentoonstelling die het thema vanuit artistieke hoek belichtte, met analyses door kunstenaars Michiel De Cleene, Nahid Shaikh, Mark Luyten en Thomas Verstraeten, een *Summer School* rond dorpelijkheid en een reeks pilootprojecten met lokale overheden.⁶ Bij de finissage van de tentoonstelling vroeg architect en criticus Paul Vermeulen naar 'het *Grand Projet* voor de dorpen', met enige scepsis en duidelijk plezier in het oxymoron. Eerder die avond had hij met een verwijzing naar Michael Haneke's film *Das Weisse Band* – 'er zijn bruiloften, oogstfeesten, maar ook sinistere geheimen en bloedige wraak' – ook al de donkerte opgeroepen die het dorp zo ambigu maakt. 'Het dorpsleven trekt aan, maar stoot evenzeer af. Men wil er naar toe, men wil er van weg,' lezen we in de bezoekersgids.⁷

Dorp en verbeelding

De fascinatie voor het teloorgaande dorp is natuurlijk niet nieuw. Een van de meest markante getuigenissen ervan is de televisiefilm *Ge kent de weg en de taal* van Jef Cornelis en Geert Bekaert, in 1976 gemaakt voor de BRTN. Daarin wordt een topologie van het dorp op tafel gelegd die resoneert in de film *Allures* (2022) van Nahid Shaikh waarin inwoners van Oudenhove – een halve eeuw later – over hun dorp spreken. Het verschil tussen beide films, zo merkte Vermeulen nog op, is dat in Cornelis' en Bekaert's film gesproken wordt over het verlies van het dorp dat we niettemin nog gaaf te zien krijgen, terwijl de film van Shaikh dat verlies letterlijk registreert, maar er wel nog doorleefd over gesproken wordt. 'De verdichting van onze dorpskernen is niet zomaar een wiskundige oefening,' stelt bouwmeester Wieërs. 'In nieuwe ontwikkelingen in dorpskernen zien we de ongelukkige inpassing van vaak generieke stedelijke typologieën. (...) Het verdichten van de dorpskernen kan nochtans ook gezien worden als een kans om de Vlaamse dorpen weer een identiteit te geven.'⁸ Die versterking van het karakter van het dorp situeert hij op twee niveaus, die van het beeld en van de sociale praktijk – met de (woon)typologie daar tussenin: 'De verdichtingsopgave gaat dan niet enkel over vorm en architectuurtaal, maar ook over dorpsgebruiks- en omgangsvormen en de relatie tot het publieke domein.'

De identiteitscrisis van het Vlaamse dorp – en indien we het recente dorpendiscours volgen, dus ook die van de Vlaamse verstedelijking – hangt samen met een steeds nauwere verweving met het verstedelijkt territorium. In tegenstelling tot bijvoorbeeld buurland Frankrijk, loopt het dorp niet leeg, het vervreemdt van zichzelf. Vlaanderen moet met een rotvaart worden verdicht, onthardt en ontkafeld, maar welk alternatief model leggen we naast de compacte stad? De kerktoren van het dorp trekt het eindeloos verspreide nederzettingpatroon wel weer samen, of niet soms? Wat dieper graven, legt echter al snel de gevaren van zo'n discours bloot. Want hoewel het verleidelijk is om als antidotum voor een problematische

back on a romanticised image of the village as an antidote to problematic urbanisation, the modernisation of production, living or cultural experience of course went wild in the city as well as in the country, and thus also in the village. How did scientific, technological, social innovations take hold in a context of village and country? What actors and agendas gathered around the village of the twentieth century, and what images accompanied their ideals? So what are we talking about when we put forward the village as a contemporary model?

This issue collects eight modern village stories that can inform reflections on current dealings with villages. They offer a historical perspective and fan out from European territory to the United States and Tanzania. They are stories of 'progress' and territorial development, of 'improvement' of living and working conditions, of attempts at conservation and restoration, by identifying local or regional characteristics of village architecture and giving them a modern reinterpretation. Together they form a fragmentary architectural history of villages as places, products and projects of technological, administrative and social modernity. And this is not only a history of design and construction, but also of media that can carry and disseminate projects – idealised or otherwise – and of institutions for whom these projects can be a means to very different ends.

Inventory and Progress

The village appears not only as a silhouette on the horizon, as in honour and deception of Catherine the Great, it has been produced and reproduced in a variety of manifestations since the late nineteenth century: from the animated exhibition piece *Village Suisse of 1896*, which Nikos Magouliotis discusses in this issue, to the scientific inventories full of detailed drawings, maps and photocollages from the French *Enquête sur l'architecture rurale* half a century later, as described in Gregory Cartelli's contribution. Both are a specific attempt to capture local distinctiveness through the village. The Swiss exhibition village acts as a symbolic representation of a united nation, and at the same time must do justice to the pluralism of Swiss culture with its diversity of languages, religious beliefs and regional architectural traditions. A paradox that leads to a patchwork full of contradictions and simplifications, a diplomatic construction that primarily reflects

the contrived search for a national Swiss identity rather than the reality of the villages in its cantons.

The goal of the 1940s French *Enquête sur l'architecture rurale* was to define regional village typologies in the context of post-war reconstruction using ethnographic taxonomies and architectural drawings, and to thereby give village design a scientific basis. But instead of yielding a coherent typological model, the only possible empirical conclusion appeared to be that rural building styles in different regions, as cultural and technical practices, can never be fully traced to geographical determinisms of material and climate. Attempts to strengthen the rural and the village against modern processes of change and generalisation just led to a destabilisation of the idea of the village as a carrier of regional or national identity.

Other studies of villages sought to capture not the image, or the formal-material vocabulary of architecture, but the social structures of coexistence. The patterns distilled in this way then served as the basis for a new village architecture, modernised or otherwise. Maryia Rusak describes in her article how in the late 1960s researchers from the Norwegian Building Research Unit researched social activities and living patterns in Tanzanian villages in order to design cheap and easy-to-build prototypes for a village development programme of the local socialist regime. Due to a lack of proper organisation and money, however, the spatial component of the programme was realised only to a limited extent.

In southern Italy in the 1950s, the agricultural workers of Matera lived together with their animals in miserable conditions in prehistoric cave dwellings. In his contribution, Guiseppe Cosentino tells how architect Ludovico Quaroni designed a brand new village for the inhabitants of these Sassi caves. La Martella was an attempt to translate a tradition and a community into a modern architectural image, as a standard-bearer for rural development, but ultimately turned out to be the pathfinder for a bourgeois subdivision *fermette*, with the cars parked in the stables. Ironically, once built, this model village almost immediately fell prey to another consequence of advancing modernisation: the agricultural world was in decline, and the children of La Martella would soon emigrate to work in factories in northern Italy or abroad. Thus,

6

Erik Wieërs, *Kansen scheppen voor ontmoeting: Ambitienota Vlaams Bouwmeester 2020-2025* (Brussel: Team Vlaams Bouwmeester, 2021), 23. De tentoonstelling 'Dorpelijkheid' liep van 15 januari 2022 tot en met 26 april 2022 in het Atelier Bouwmeester in Brussel. De oproep voor ontwerpers en voor casussen voor het onderzoekstraject 'Dorpelijk Wonen' werd op 12 februari 2024 gepubliceerd.

7

Johan Braekman, 'Over dorpelijkheid', in de bezoekersgids *Dorpelijkheid: Michiel De Cleene, Mark Luyten / Thomas Verstraeten, Nahid Shaikh* (Brussel: Team Vlaams Bouwmeester, 2022), 2.

8

Wieërs, *Kansen scheppen voor ontmoeting*, op. cit. (noot 6), 23.

verstedelijking terug te grijpen naar een gero-mantiseerd beeld van het dorp, ging de modernisering van productie, wonen of cultuurbeleving natuurlijk zowel loos in de stad als op het land, en dus ook in het dorp. Hoe kregen wetenschappelijke, technische, maatschappelijke vernieuwingen hun beslag in een context van dorp en land? Welke actoren en agenda's verzamelden zich rondom het dorp van de twintigste eeuw, en van welke beelden gingen hun idealen vergezeld? Waar spreken we dus over, als we het dorp als actueel model naar voren schuiven?

Dit nummer verzamelt acht moderne dorpsverhalen die de reflectie over de actuele omgang met dorpen kunnen voeden. Ze bieden een historisch perspectief en waaieren uit vanuit het Europese territorium tot in de VS en Tanzania. Het zijn verhalen van 'vooruitgang' en territoriale ontwikkeling, van 'verbetering' van woon- en werkomstandigheden, van pogingen tot behoud en herstel, door lokale of regionale karakteristieken van de dorpsarchitectuur te identificeren en er een moderne herinterpretatie aan te geven. Tezamen vormen ze een fragmentaire architectuurgeschiedenis van het dorp als plaats, product en project van technologische, administratieve en sociale moderniteit. En dat is niet alleen een geschiedenis van ontwerpen en bouwen, maar ook van media die – al dan niet geïdealiseerde – projecten kunnen dragen en verspreiden, en van instellingen voor wie deze projecten een middel kunnen zijn tot zeer uiteenlopende doelen.

Inventarisatie en vooruitgang

Het dorp verschijnt niet alleen als silhouet aan de horizon, zoals ter ere en bedrog van Catharina de Grote, het werd sinds het einde van de negentiende eeuw in uiteenlopende verschijningsvormen geproduceerd en gereproduceerd: van het geanimeerde tentoonstellingsdorp *Village Suisse* uit 1896, dat Nikos Magouliotis verder in dit nummer bespreekt, tot de wetenschappelijke inventarissen vol detailtekeningen, kaarten en fotocollages uit de Franse *Enquête sur l'architecture rurale* een halve eeuw later, zoals beschreven in de bijdrage van Gregory Cartelli. Beide zijn een specifieke poging om via het dorp een lokale eigenheid te vatten. Het Zwitserse tentoonstellingsdorp fungeerde als symbolische representatie van een verenigde natie, en moest tezelfdertijd recht doen aan de pluriformiteit van de Zwitserse cultuur met haar verscheidenheid aan talen, religieuze overtuigingen en regionale architecturale

tradities. Een paradox die leidde tot een lappendeken van tegenstellingen en simplificeringen, een diplomatieke constructie die vooral de gekunstelde zoektocht naar een nationale Zwitserse identiteit weergeeft, eerder dan de realiteit van de dorpen in zijn kantons.

Het doel van de Franse *Enquête sur l'architecture rurale* uit de jaren 1940 was om in het kader van de naoorlogse wederopbouw regionale dorpsstypologieën te definiëren aan de hand van etnografische taxonomieën en architectuurtekeningen, en het ontwerp van het dorp daarmee een wetenschappelijke basis te geven. Maar in plaats van een coherent typologisch model op te leveren, bleek de enig mogelijke empirische conclusie dat de landelijke bouwwijzen in de verschillende regio's als culturele en technische praktijken nooit volledig op geografische determinismen van materiaal en klimaat zijn terug te voeren. Pogingen die platteland en dorp tegen moderne veranderingen- en vervlakkingsprocessen wilden wapenen, leidden juist tot een destabilisatie van het idee van het dorp als drager van regionale of nationale identiteit.

Andere studies van dorpen trachtten niet het beeld, of het formeel-materieel vocabularium van de architectuur te vatten, maar de sociale structuren van het samenleven. De patronen die op deze manier gedestilleerd werden, dienden vervolgens als basis voor een nieuwe dorpsarchitectuur, al dan niet in gemoderniseerde vorm. Maryia Rusak beschrijft in haar artikel hoe in de late jaren 1960 onderzoekers van de Noorse Building Research Unit onderzoek deden naar sociale activiteiten en leefpatronen in Tanzaniaanse dorpen, om zo goedkoop en makkelijk te bouwen prototypen te ontwerpen voor een dorpsontwikkelingsprogramma van het lokale socialistische regime. Een gebrek aan goede organisatie en geld, zorgden er echter voor dat de ruimtelijke component van het programma maar beperkt gerealiseerd werd.

In het zuiden van Italië leefden in de jaren 1950 de landarbeiders van Matera samen met hun dieren onder erbarmelijke omstandigheden in prehistorische grotwoningen. Giuseppe Cosentino vertelt in zijn bijdrage hoe architect Ludovico Quaroni een gloednieuw dorp ontwierp voor de inwoners van deze Sassi-grotten. La Martella was een poging om een traditie en een gemeenschap te vertalen naar een modern architecturaal beeld, als vaandeldrager voor de ontwikkeling van het platteland, maar bleek uiteindelijk de wegbereider voor de burgerlijke

attempts to capture the village's social structures in a modern upgrade proved as tricky as trying to consolidate a handed-down local building tradition into an ideal village image.

Ideology and Policy

That the Potemkin story remains highly relevant even today is demonstrated by Helena Andersson in her article. She describes the administrative mobilisation around two exemplary villages in the Swedish North, which are struggling to fulfil their lofty ambitions on the ground. One village, Duved, is marketed as a European spearhead of sustainable and innovative economic revival, the other, Robertsfors, as an example of reinvented local craftsmanship. The villages are the object of an often opportunistic 'projectism', rather than a coherent long-term policy vision that is also committed to the community and the broad territory in which they lie. Ambitions around participation, democracy and community development are a thin veneer on a neoliberal policy of public-private partnerships.

While political agendas in the High North are largely obscured behind depoliticising expert language, several articles in this issue highlight how villages also explicitly functioned as an ideological battle front and material infrastructure for a political-economic transformation of the territory. In the propaganda films of socialist Albania, villages are the outposts of rural agricultural reclamation and social modernisation. In his contribution, however, Agim Kërçuku shows that the cinematic portrayal of this collectivist emancipation, carried by committed female protagonists, was in sharp contrast to a historical reality of exile and repression of dissidents.

The Norwegian research in Tanzania was also part of a distinctly political agenda. It was used by President Julius Nyerere and his TANU party for a village development programme that sought to make the country self-sufficient and restructure it socially around centrally planned rural communities. Rusak argues that although the building programme did not really take off in Tanzania, the experience with traditional Tanzanian villages and with the Tanzanian self-reliance ideology did have a critical impact on the Norwegian planning debate in the 1970s, when techno-scientific post-war planning was questioned, in part by emerging ecological thinking.

Resistance and Response

While many of the historical cases discussed revolve around the tension between idealised village images and an unruly reality, two contemporary examples may point to an actual changing practice in the village. This begins with being heard; with listening to the village residents and to the language of the village itself. Janna Bystrykh's contribution on Nicodemus, Kansas, puts the people of this American village at the centre and allows two residents to speak. Nicodemus is the historical product of various political conditions, founded in 1877 by African Americans who had left Kentucky and saw the possibility of forming their own community. It is a project of self-reliance and resistance, of the original residents and their descendants. The story of Nicodemus has a layered history in which ownership of land is a central theme – from homesteading policies for the Westward conquest of the Great Plains, to discriminatory policies that deprived Black farmers of economic levers and drove them out of the agricultural economy, to current initiatives that can support the self-preservation and recovery of the Nicodemus community. That community today is recovering through both a reactivation of agricultural practices, and through the valorisation and experience of the Black rural heritage that Nicodemus represents.

The village of today is also being tinkered with in Flanders. Ward Verbakel is one of the authors of the previously mentioned *Toolbox dorps architectuur*. In his contribution to this issue, he calls this Toolbox a preliminary synthesis of two decades of design research, consultancy and consultation with administrations and civil society. He advances the term village chatter – the convivial babble of the village, or is it rather the backbiting? – as a metaphor for both the informal building patterns of villages, and for an urban planning practice of deliberation. That practice is supported by the words and figures with which the Toolbox seeks to capture the village's reality, its idealised reading, as well as its threatening transformations. The notion of village chatter explores a possible, adaptive language for village architecture, emerging from a sensitivity to the context in several Flemish villages, where private initiatives and individual architectural projects are the carriers of envisaged transformations.

Whereas the contrived unity-in-difference of the *Village Suisse* was a discursive and

verkavelingsfermette, met de auto's in de stal geparkeerd. Het is ironisch dat dit modeldorp, eenmaal gebouwd, vrijwel meteen ten prooi viel aan een andere consequentie van de voortschrijdende modernisering: de agrarische wereld was in verval, en de kinderen van La Martella zouden al snel emigreren om te gaan werken in de fabrieken in Noord-Italië of het buitenland. Zo blijken de pogingen om de sociale structuur van het dorp te vatten in een moderne opwaardering, al even heikel als de poging om een overgeleverde lokale bouwtraditie te consolideren in een ideaal dorpsbeeld.

Ideologie en beleid

Dat de Potemkin-historie ook vandaag uiterst relevant blijft, toont Helena Andersson aan in haar artikel. Ze beschrijft de bestuurlijke mobilisatie rond twee voorbeelddorpen in het Zweedse Noorden, die hun hooggestemde ambities maar moeilijk kunnen inlossen op het terrein. Het ene dorp, Duved, wordt in de markt gezet als Europees speerpunt van duurzame en innovatieve economische heropleving; het andere, Robertsfors, als een voorbeeld van een heruitgevonden lokale ambachtelijkheid. De dorpen zijn het voorwerp van een vaak opportunistisch 'projectisme', eerder dan een coherente beleidsvisie op lange termijn, die ook inzet op de gemeenschap en het bredere territorium waarin ze liggen. Ambities rond participatie, democratie en gemeenschapsontwikkeling zijn daarbij een dun laagje vernis op een neoliberal beleid van publiek-private samenwerking.

Terwijl de politieke agenda's in het Hoge Noorden grotendeels versluierd worden achter depolitiserende expertentaal, belichten meerdere artikelen in dit nummer hoe dorpen ook expliciet fungeerden als ideologisch strijdfrent en materiële infrastructuur voor een politiek-economische transformatie van het territorium. In de propagandafilms van het socialistische Albanië zijn dorpen de voorposten van de agrarische ontginning en sociale modernisering van het platteland. In zijn bijdrage laat Agim Kërçuku echter zien dat de cinematische beeldvorming van deze collectivistische emancipatie, gedragen door geëngageerde vrouwelijke protagonisten, in scherp contrast stond met een historische realiteit van verbanning en repressie van dissidenten.

Ook het Noorse onderzoek in Tanzania was onderdeel van een uitgesproken politieke agenda. Het werd door president Julius Nyerere en zijn TANU-partij ingezet voor een dorps-

ontwikkelingsprogramma dat het land zelfvoorzienend moest maken en het maatschappelijk wilde herstructureren rond centraal geplande plattelandsgemeenschappen. Rusak betoogt dat, hoewel het bouwprogramma in Tanzania niet echt van de grond kwam, de ervaring met traditionele Tanzaniaanse dorpen en met de Tanzaniaanse zelfredzaamheidsideologie wel een kritische invloed had op het Noorse planningsdebat in de jaren 1970, toen de techno-wetenschappelijke naoorlogse planning ter discussie werd gesteld, onder meer vanuit het opkomend ecologisch gedachtegoed.

Weerstand en gehoor

Terwijl veel van de besproken historische casussen draaien om de spanning tussen geïdealiseerde dorpsbeelden en een weerbarstige realiteit, wijzen twee hedendaagse voorbeelden mogelijk op een daadwerkelijk veranderende praktijk in het dorp. Die begint bij het gehoor geven; bij het luisteren naar de bewoners van het dorp en naar de taal van het dorp zelf. Janna Bystrykh's bijdrage over Nicodemus, Kansas, stelt de mensen in dit Amerikaanse dorp centraal en laat twee bewoners aan het woord. Nicodemus is het historisch product van verschillende politieke condities, gesticht in 1877 door African Americans die uit Kentucky waren vertrokken en de mogelijkheid zagen een eigen gemeenschap te vormen. Het is een project van zelfredzaamheid en weerstand, van de oorspronkelijke bewoners en hun nakomelingen. Het verhaal van Nicodemus kent een gelaagde historiek waarin het eigendom van land een centraal thema is – van de *homesteading* politiek voor de westwaartse verovering van de *Great Plains*, over het discriminatoir beleid dat zwarte boeren economische hefboomen ontnam en uit de landbouweconomie dreef, tot actuele initiatieven die het zelfbehoud en herstel van de Nicodemus-gemeenschap kunnen ondersteunen. Die gemeenschap weet zich vandaag te herstellen door zowel een heractivering van de landbouw, als door de valorisatie en beleving van het zwart-rurale erfgoed dat Nicodemus vertegenwoordigt.

Ook in Vlaanderen wordt er gesleuteld aan het dorp van vandaag. Ward Verbakel is een van de auteurs van de eerdergenoemde *Toolbox dorps architectuur*. In zijn bijdrage aan dit nummer noemt hij deze Toolbox een voorlopige synthese van twee decennia ontwerpend onderzoek, advisering en overleg met administraties en middenveld. Hij schuift de term *village chatter* – het gemoedelijke geklets van

design-manageable problem, and the Enquête sur l'architecture rurale called into question the 'natural anchoring' in regional identity, the civil society organisations, local administrations and planners with whom Verbakel works seek a looser, non-essentialising basis of departure: old and new patterns may still be detected and (re)produced, but above all the detached aggregate of the (mangled) Flemish villages seems to determine the productive approach to village design. The difference between the practices described by Bystrykh and Verbakel, however, is considerable, not least because of their relationship to the disciplines of architecture and urbanism: the village chatter looks at the built environment – broadly speaking – with the established morpho-typological lens and links that view to the agile administrative system of design governance, while the care for and recovery of Nicodemus fall rather outside the contours of the mainstream architectural profession.

Such variations, in the midst, at or beyond the boundaries of the discipline, characterise the village stories this issue brings together. Architecture slides somewhat unsteadily, like a historically mobile technical-cultural practice, throughout the various contributions. Sometimes it connects all too surely, sometimes rather searchingly, with the historical developments and political contradictions that enthrall the village, the countryside and modern society; it follows or tries to resist, it accommodates and imagines – basically no different than in the city. As rural resentment towards urban (governmental) elites flares up in the Netherlands, Belgium and numerous other places, linking itself to both environmental politics and culture wars, naiveté about the village is out of the question. Critical reinterpretations of 'Project Village' – as an architectural, cultural, social and political project – are key.

het dorp, of is het eerder de achterklap? – naar voren als metafoor voor zowel de informele bebouwingspatronen van dorpen, als voor een stedenbouwkundige overlegpraktijk. Die praktijk wordt ondersteund door de woorden en figuren waarmee de Toolbox de realiteit, de idealiserende lezing ervan, maar ook de bedreigende transformaties tracht te vatten. Het begrip *village chatter* verkent een mogelijke, adaptieve taal voor dorpsarchitectuur, voortkomend uit een gevoeligheid voor de context in verschillende Vlaamse dorpen, waar private initiatieven en individuele architectuurprojecten de dragers zijn van beoogde transformaties.

Waar de gekunstelde eenheid-in-verscheidenheid van de *Village Suisse* een discursief en ontwerpmatig te beheersen probleem was, en de *Enquête sur l'architecture rurale* de 'natuurlijke verankering' in streekeigenheid op losse schroeven zette, zoeken de middenveldorganisaties, lokale besturen en planners waarmee Verbakel werkt een lossere, niet-essentialiserende vertrekbasis: oude en nieuwe patronen worden weliswaar nog steeds ontdekt en ge(re)produceerd, maar vooral het losse verband van de (gehavende) Vlaamse dorpen lijkt bepalend voor de productieve omgang met het dorpsontwerp. Het verschil tussen de praktijken die Bystrykh en Verbakel beschrijven is evenwel erg groot, niet in het minst door hun verhouding tot de disciplines van architectuur en stedenbouw: de *village chatter* kijkt – breed genomen – met de gevestigde morfo-typologische bril naar de gebouwde omgeving en koppelt die blik aan het wendbare administratief bestel van *design governance*, terwijl de zorg voor en het herstel van Nicodemus veeleer buiten de contouren van de gangbare architectuurprofessie vallen.

Dergelijke variaties, middenin, buiten of op de grenzen van de discipline, kenmerken de dorpsverhalen die dit nummer samenbrengt. Architectuur schuift wat onstabiel, als een historisch beweeglijke technisch-culturele praktijk door de verschillende bijdragen heen. Soms verbindt ze zich al te zeker, soms eerder zoekend met de historische ontwikkelingen en politieke tegenstellingen die het dorp, het platteland en de moderne maatschappij in de ban houden. Ze volgt of tracht weerstand te bieden, ze accomodeert en verbeeldt – in de grond niet anders dan in de stad. Nu het ruraal ressentiment ten opzichte van stedelijke (bestuurs) elites in Nederland, België en op tal van andere plaatsen opflakkert en zich zowel met milieupolitiek als cultuuroorlogen verbindt, is naïviteit

over het dorp uit den boze. Kritische herinterpretaties van 'Project Dorp' – als bouwkundig, cultureel, maatschappelijk en politiek project – dringen zich op.

It Takes a Village to Make a Nation

The 'Village Suisse' at the Exposition Nationale de Genève (1896)

Nikos Magouliotis

Switzerland has no climate properly speaking, but an assemblage of every climate . . . The Swiss themselves are what we might have expected in persons dwelling in such a climate: they have no character. . . [E]ven the mountaineers, though generally shrewd and intellectual, have no perceptible nationality: they have no language, except a mixture of Italian and bad German; they have no peculiar turn of mind; they might be taken as easily for Germans as for Swiss. No correspondence, consequently, can exist between national architecture and national character, where the latter is not distinguishable.¹

Thus wrote the young John Ruskin in 1837. This aphoristic statement appeared in a series of articles titled 'The Poetry of Architecture', in which Ruskin traced 'the distinctive characters of the architecture of [different] nations' through an analysis of how such vernaculars related to local landscape and climate, but also to 'the prevailing turn of mind by which the nation [that built them] is distinguished'.² Ruskin was able to project national characters onto the 'neat' English cottage, the 'nonchalant' French

1
Kata Phusin (pseudonym of John Ruskin), *The Poetry of Architecture* (New York: John Wiley & Sons, 1881), 39-41. Originally published in 1837-1838 as a series of articles in J.C. Loudon's *Architectural Magazine*.

2
Ibid.

3
Ibid., 7-29.

4
Gottfried Semper, *Style in the Technical and Tectonic Arts; or, Practical Aesthetics* (translated by Harry Francis Mallgrave and Michael Robinson) (Los Angeles: Getty Publications, 2004), 689.

5
Ibid., 688.

6
Swiss confederation was established already in the thirteenth century. But this was an alliance prompted more by a need for joint military action against a common enemy (the Habsburgs), than by a shared cultural identity. For several centuries, this confederation encompassed only a small number of the Swiss cantons, and after the Reformation, it witnessed several civil wars and internal divides.

7
For more on how the Swiss came to develop a sense of nationhood and eventually establish a confederate nation-state in 1848, see: Oliver Zimmer, *A Contested Nation: History, Memory and Nationalism in Switzerland, 1761-1891* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007). See also: Jonathan Steinberg, *Why Switzerland?* (Cambridge: Cambridge University Press, 2015).

8
Karl Adolf von Graffenried and Gabriel Ludwig Rudolf Stürler, *Architecture Suisse ou choix de maisons rustiques des alpes du Canton de Berne / Schweizerische Architektur oder Auswahl hölzerner Gebäude aus dem Berner Oberland Architecture suisse* (Bern: J.J. Burgdorfer, 1844).

equivalent, and the 'melancholic' yet 'elevated' Italian counterpart,³ but had trouble doing so when it came to Swiss chalets.

Ruskin's observations ring true if we consider the variety of vernacular architectures across the country's different cantons: a village in Appenzell, with its quaint, painted woodwork, has few commonalities with the rough wooden granaries of the Haut-Valais, or the sgraffito-carved façades of Engadin. The building traditions of each of these Swiss regions have historically communicated with those of neighbouring countries and populations. No wonder Gottfried Semper saw a 'great similarity between peasant houses in Styria [Austria] and Switzerland',⁴ and commonalities in the timber constructions of Southeast Germany and of the western Swiss cantons.⁵ We would reach a similar conclusion if we were to compare the vernacular architecture of Ticino and Engadin with that of neighbouring regions in Italy, or the old town- and farmhouses of Basel with those of Alsace.

Besides external influences, this architectural diversity is largely the result of Switzerland's own history, and of the long-standing autonomy of its different cantons. Attempts to form a unified Swiss nation-state – out of what had diachronically been a fragmented territory and a loose confederation of autonomous communities⁶ – began already in the eighteenth century. But they failed to reconcile the linguistic, religious and cultural divides between the different cantons.⁷ In this context, Ruskin's claims hit a sensitive nerve. In 1844, Bernese architects Karl Adolf von Graffenried and Gabriel Ludwig Rudolf Stürler published a book titled *Architecture Suisse*⁸ – perhaps the first publication to argue that such a thing existed. This was a survey of a specific regional idiom – the chalets of the Bernese highlands – that the authors tried to present as exemplary of